

УДК 339.727

Циганюк Д.Л.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи**Української академії банківської справи Національного банку України*

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВИСОКОЇ ВОЛАТИЛЬНОСТІ ТРАНСКОРДОННОГО РУХУ КАПІТАЛУ

MECHANISM OF ENSURING STABILITY OF BANKING SYSTEM IN A HIGH VOLATILITY OF TRANSBORDER CAPITAL FLOWS

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто проблеми, що викликані підвищеною мобільністю банківського капіталу. Досліджено особливості участі іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі. Розглянуто основні напрями впливу транскордонного руху капіталу на стабільність банківської системи. Запропоновано шляхи стабілізації банківської системи з використанням інструментів монетарної політики.

Ключові слова: стабільність банківської системи, монетарний механізм, банки, іноземний капітал, глобалізація.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены проблемы, вызванные повышенной мобильностью банковского капитала. Исследованы особенности участия иностранного капитала в отечественной банковской системе. Рассмотрены основные направления влияния трансграничного движения капитала на стабильность банковской системы. Предложены пути стабилизации банковской системы с использованием инструментов монетарной политики.

Ключевые слова: стабильность банковской системы, монетарный механизм, банки, иностранный капитал, глобализация.

ANNOTATION

This paper examines problems caused by increased mobility of bank capital. Features of foreign investments in the domestic banking system are researched. Also authors described main areas of impact of cross-border capital flows on the banking system. In the end there were offered ways of stabilizing the banking system with the use of monetary policy instruments.

Keywords: stability of the banking system, monetary mechanism, banks, foreign capital, globalization.

Постановка проблеми. Початок ХХІ ст. є багато в чому схожим на першу декаду минулого століття. Світ переживає другу хвилю глобалізації, яка принесла у велику кількість країн значне зростання рівня продуктивності та доходів. Втім, перша хвиля глобалізації була перервана Першою світовою війною, поствоєнною реабілітацією 20-х років та врешті заглушена Великою депресією 30-х рр. Знадобилося майже півстоліття, щоб відновити ті глобалізаційні процеси, які давали надію на вирівнювання доходів у різних країнах світу, подолання бідності та досягнення загального процвітання. Нині глобалізація має зовсім інший облік, ніж 100 років тому. По-перше, глобалізаційні процеси стали більш швидкими та волатильними, що обумовлюється бурхливим розвитком технологій, відсутністю необхідності фізичного пере-

міщення капіталів та цінностей та здійснення інвестицій. По-друге, на сьогодні у світі створено низку потужних міжнародних фінансових організацій та об'єднань (Міжнародний валютний фонд, Група Світового банку, Європейська система центральних банків), які взяли на себе лідерство та обов'язки з регулювання глобалізаційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями регулювання транскордонного руху капіталу в контексті забезпечення стабільності банківської системи займалися такі відомі вчені, як О. Барановський, В. Геєць, О. Дзюблюк, А. Криклій, Н. Шелудько, П. Роуз та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Втім, невирішеними залишаються питання формування ефективного механізму забезпечення стабільності банківської системи в сучасних умовах, враховуючи підвищену мобільність банківського капіталу.

З огляду на це, метою даної статті є формулювання основних напрямків реорганізації існуючого механізму забезпечення стабільності банківської системи з урахуванням високої волатильності транскордонного руху капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На відміну від першої хвилі глобалізації, провідниками якої були торгові компанії, у другій хвилі лідерство належить банкам. Саме банки шляхом забезпечення доступу до фінансових ресурсів створюють можливості для подальшого розвитку підприємництва та збагачення населення. Втім, як і 100 років тому, друга хвиля глобалізації опинилася перед загрозою зриву. Причинами цього є локальні військові конфлікти (Сирія, Україна), які можуть спровокувати третю світову війну, початок практично відкритої конфронтації між США та Росією, що замість глобалізації призводить до регіоналізації світу, створення багатьох локальних «центрів впливу», які починають практично «розривати» потоки капіталу всупереч логіці ефективності та економічної доцільності. Усе це створює загрози фінансовій стабільності національним та світовій банківським системам, оскільки підвищена волатильність транскордонних потоків

капіталу може спричинити кризу ліквідності та довіри в окремо взятій банківській системі, а, враховуючи, уже наявні фінансові зв'язки між різними країнами, локальні фінансові кризи можуть швидко перекидатися на інші країни (яскравим прикладом є криза 2008–2009 рр., яка почалася у США і за півроку охопила майже весь світ).

Однією з найбільших небезпек, що приносить з собою глобалізація, є активізація транскордонних кредитно-інвестиційних потоків. Говорячи про банківську систему, дані процеси відбуваються у формі купівлі національних банків (повністю або частково) міжнародними фінансовими інститутами. Так, зокрема, в Україні починаючи з 2000 року частка іноземного капіталу в банківській системі зростає з 13,3% до 41,9% у 2012 р. Починаючи з 2012 року в Україні спостерігається зниження участі іноземних інвесторів в капіталі вітчизняних банків (рис. 1).

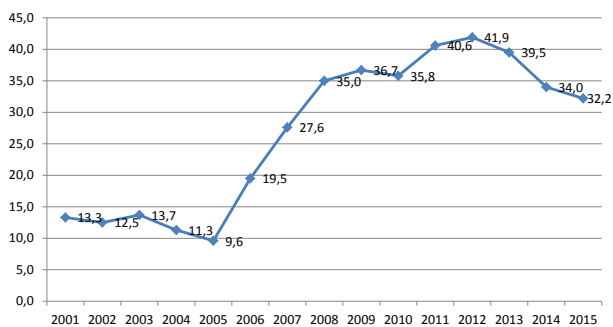

Рис. 1. Частка іноземного капіталу в українській банківській системі протягом 2000–2014 рр. (% , станом на початок відповідного року) [1]

Другою небезпекою, що виникає при достатньо відкритих монетарних кордонах, є небезпека нарощування зовнішніх запозичень. Зважаючи на те, що зовнішні запозичення, як правило, беруться у вільноконвертованій валюті, позичальники при цьому наражаються на валютні ризики. У ситуації, коли курс національної валюти є стабільним по відношенню до провідних валют світу, нарощування зовнішніх запозичень не несе суттєвих загроз, але ситуація кардинально змінюється, коли національна валюта девальвує. Тоді виникає загроза зни-

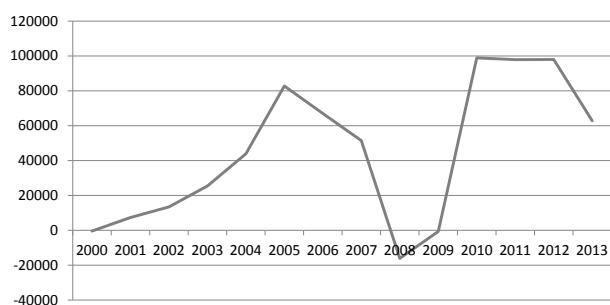

Рис. 1. Динаміка чистих зовнішніх активів України протягом 2000–2013 рр., млн грн [2]

ження платоспроможності і навіть банкрутства банків. На рисунку 2 наведено динаміку чистих зовнішніх активів банківської системи України за 2000–2013 рр. (даний показник є різницею між активами банків за кордоном та їх зобов'язаннями перед нерезидентами).

Як бачимо, починаючи з 2005 року, українські банки почали нарощувати зовнішні запозичення, пік зростання яких припав на 2008 рік. Девальвація національної валюти у 2008 році на майже 50% призвела до виникнення проблем у великій кількості банків. У 2009 році банки України максимально погасили власні боргові зобов'язання за кордоном (в основному це були євробонди), втім, це призвело до створення дефіциту валюти в країні та розхитуванню стабільності банківської системи. З 2012 року, з огляду на стагнацію вітчизняного кредитного ринку та проблеми з ресурсним забезпеченням банків, українські банки знову звернулися на зовнішні ринки за додатковим фінансуванням. Така тенденція була обумовлена рядом об'єктивних причин. По-перше, Національний банк України почав проводити вибірккову політику підтримки банків. Лише протягом 2014 року з ринку було виведено понад 30 банків. Це стало чітким сигналом усій іншій банківській системі, що регулятор не має наміру підтримувати слабкі банки, так само як і держава не має більше наміру націоналізувати банки. По-друге, більшість банків з іноземним капіталом почали здійснювати реструктуризацію власного бізнесу. Так, несистемні європейські банки змінюють фокус з роздрібного бізнесу на корпоративний сегмент, системні європейські банки закріплюють власні позиції посилюючи незалежність від материнських структур, очищаючи власні кредитні портфелі від прострочених кредитів та реструктуризуючи бізнес-процеси, російські банки активно нарощують власну присутність збільшуючи капітал, у тому числі й запозичений ззовні. Однією з загальних тенденцій, властивих всім банкам з іноземним капіталом стало згорання роздрібного банківського бізнесу. Банки переорієнтовуються на обслуговування корпоративного сегменту. Однією з причин такої переорієнтації є падіння реальних доходів населення та зростання загального рівня недовіри до банків.

Зважаючи на вищезазначене, гостро постає питання регулювання транскордонних потоків капіталу в контексті забезпечення фінансової стабільності банківської системи. Адже за умови режиму вільного валютного курсоутворення в Україні, який задекларовано Національним банком України, неконтрольоване нарощування зовнішніх запозичень (які в корпоративному сегменті вже наближаються до обсягів ВВП) може призвести до розхитування внутрішнього валютного ринку (зважаючи на присутній спекулятивний попит та фактичну відсутність можливостей впливу на нього з боку НБУ). Одним із інструментів, за допомогою якого цен-

тральні банки світу ефективно регулюють транскордонні потоки капіталу, є резервні вимоги.

Обов'язкові резерви – це один із інструментів грошово-кредитної політики з регулювання обсягів грошової маси і управління грошово-кредитним ринком. Резервуванню підлягають усі залучені комерційним банком кошти, окрім коштів, залучених від вітчизняних банків, міжнародних фінансових установ та коштів, залучених у формі субординованого боргу. Національний банк України встановлює для різних видів зобов'язань різні нормативи обов'язкового резервування залежно від строку залучення коштів; виду зобов'язань у розрізі валют; суб'єктів (юридичні чи фізичні особи, резиденти чи нерезиденти).

Нижче наведено динаміку нормативів обов'язкового резервування Національного банку України за останні 10 років (табл. 1).

Відзначаючи в цілому зниження нормативів обов'язкового резервування до 2008 року, хотілося б зазначити, що даний інструмент варто було б застосовувати на випередження, оскільки підвищення нормативу резервування після того як вже здійснені запозичення не несуть ніякої користі, навпаки, можуть призвести до погіршення ліквідності банків. На нашу думку потрібно розраховувати прогнозні обсяги зовнішніх запозичень у майбутньому та на основі цих даних запроваджувати нові норми резервування. Загалом у посткризовий період НБУ підняв нормативи резервування по запозиченням в іноземній валюті фактично у 2-3 рази, що на нашу думку все ж здійснило свій стабілізуючий впливу, проте дещо запізно. Запровадження таких заходів ще у 2006 році допомогло б зменшити рівень девальвації гривні у 2008–2009 ро-

ках. Не зовсім зрозумілою є політика НБУ щодо нульової ставки резервування по зовнішнім запозиченням номінованим у російських рублях. Спостерігаючи стрімке нарощування ринкової частки російських банків в Україні, не можна не звернути увагу на значну небезпеку нарощування їх рублевих зобов'язань. На сьогодні частка російського капіталу в банківській системі України є найбільшою і сягає 22%. Подальше її нарощування є небезпечним з огляду на сучасні економічні, політичні та дипломатичні проблеми між Україною та Росією. Тому, на нашу думку, НБУ слід підвищити норматив обов'язкового резервування для зовнішніх запозичень в російських рублях хоча б до 3%.

Що стосується інших інструментів забезпечення стабільності банківської системи, то варто відзначити досить неефективний трансмісійний монетарний механізм в Україні. Облікова ставка, яка у розвинених країнах виступає інструментом оперативного регулювання вартості грошей в країні та, відповідно, визначає привабливість того чи іншого ринку для іноземних інвесторів, в Україні не чинить відчутного впливу на ринкові банківські ставки. Як правило, Національний банк України змінює облікову ставку вже постфактум, слідуючи темпам інфляції, які вже враховані у ринкових ставках.

Висновок. Таким чином, можна зазначити, що існуючий на сьогодні механізм забезпечення стабільності банківської системи не здатний ефективно протистояти тим загрозам, що виникають внаслідок глобалізаційних процесів, а саме – підвищенню мобільності капіталу. Ні резервні вимоги, ні процентна політика не спрямовані на превентивну дію, вони в Україні зорієнтовані лише на згладжування

Таблиця 1
Динаміка нормативів обов'язкового резервування Національного банку України протягом 2004–2012 рр. [3]

Термін дії нормативів	за строковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств			за коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу нефінансових корпорацій та домашніх господарств		за коштами, залученими іншими депозитними корпораціями від інших депозитних корпорацій-нерезидентів та інших фінансових корпорацій-нерезидентів		
	у національній валюті	в іноземній валюті		у національній валюті	в іноземній валюті	у національній валюті	в іноземній валюті (крім російських рублів)	у російських рублях
		коротко-строкові	довго-строкові					
01.10.2004 – 24.12.2004	7	7	8	8	-			
25.12.2004 – 31.08.2005	6	6	7	7	-			
01.09.2005 – 09.05.2006	6	6	8	8	-			
10.05.2006 – 31.07.2006	4	4	6	6	-			
01.08.2006 – 30.09.2006	2	3	3	5	-			
01.10.2006 – 04.12.2008	0,5	4	1	5	-			
05.12.2008 – 04.01.2009	0	3	0	5	-			
05.01.2009 – 31.01.2009	0	4	0	7	-			
01.02.2009 – 30.06.2011	0	4	0	7	2			
01.07.2011-29.11.2011	0	6	2	0	8	0	2	-
30.11.2011-30.03.2012	0	7,5	2	0	8	0	2	-
31.03.2012-29.06.2012	0	8	2	0	8,5	0	2	0
з 30.06.2012	0	9	3	0	10	0	3	0

наслідків негативних явищ. Тому, на нашу думку, потрібно в першу чергу зосередитися на формуванні чіткого перспективного зв'язку між процентною політикою НБУ та ринковими ставками, причому ринкові ставки повинні залежати від облікової, а не навпаки. З метою недопущення фінансового голоду в українській банківській системі, державі також слід вирішити питання з організації ефективного внутрішнього грошового ринку, в першу чергу шляхом стабілізації валютного курсу, приборкання інфляції та зниження валютної залежності вітчизняної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] // Національний банк України. – 2014. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
2. World Development Indicators [Електронний ресурс] // World DataBank. – 2014. – Режим доступу : <http://databank.worldbank.org/data/views/variableselection/selectvariables.aspx?source=world-development-indicators>.
3. Статистика [Електронний ресурс] // Національний банк України. – 2014. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674.